

УДК 371.134.016

ШЕНЬ ЦЗІНЬ ГЕ

м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ СПІВАЦЬКОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ У МУЗИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкриті питання співацького розвитку школярів підліткового віку в музичній діяльності. Наданні загальні та музичні характеристики підліткового віку, узагальнений співацький розвиток старшокласників. Виокремлено цілий ряд характерних психолого-педагогічних особливостей учнів старшого шкільного віку. Визначено основні підходи до розвитку співацького голосу старшокласників.

Ключові слова: співацький розвиток, школярі підліткового віку, музична діяльність, психолого-педагогічні особливості.

Процес відродження української державності вимагає не лише побудови сучасної політичної та економічної системи України, але й комплексного вивчення її музичної культури, повернення народу духовних цінностей, створених попередніми поколіннями. З цієї позиції співацьке навчання підлітків вимагає ретельного вивчення для успішного впровадження у практичну діяльність.

Доцільно зазначити, що підлітковий вік є складним життєвим етапом і для навчання, й для виховання. Узагальнюючі психологічні матеріали сучасних наукових досліджень слід виділити ті психолого-педагогічні ознаки віку, які необхідні для співацького навчання. Особливості розвитку учнів-старшокласників полягають у тому, що старший шкільний вік (15–18 років) – це етап стабілізації особистості. Характерними ознаками цього періоду є фізична зрілість, формування стійкого типу характеру, намагання до самоствердження, відкриття власного світу, великий обсяг різного роду захоплень, формування цінностей та моральних принципів, розвиток самосвідомості. Саме ці ознаки юнацького віку наближують старшокласника до стану дорослої людини.

Старший шкільний вік (юнацький) охоплює дітей з 15 до 18 років (IX–XI класи). Старший шкільний вік характеризується продовженням процесу росту і розвитку, що визначається у спокійному і рівномірному його протіканні в окремих органах і системах. Науковці відзначають, що у фізичному відношенні старшокласники наближуються до фізичного розвитку дорослих. Це період завершення і фізич-

ного розвитку, і, загалом, становлення особистості. В учнів старшого шкільного віку закінчується статевий розвиток. Опікуючись вокальним розвитком учнів цього віку, слід зважати на те, що зростання ваги тіла стає більшим відносно збільшення росту. Зникають диспропорції окремих частин тіла та підліткова невпевненість рухів. Інтенсивно йде розвиток мускулатури (ріст м'язів у довжину та ширину), збільшується об'єм грудної клітини, підвищується фізична працездатність. Продовжується розвиток мозку, проходять процеси внутрішньоклітинного ускладнення та розвитку відповідних функцій. Все це впливає на їх співацький розвиток. Водночас не слід забувати, що під час значних тривалих навантажень у старшокласників прослідковується підвищена вразливість серцево-судинної системи.

Проведений аналіз робіт Л. В. Волинської, І. С. Кона, З. В. Огороднійчук, О. В. Скрипченко, Т. Б. Тарасової, Л. Д. Столяренко та інших, дає нам можливість виокремити ряд характерних психолого-педагогічних особливостей учнів старшого шкільного віку.

По-перше, розвиток особистості в цьому віці тісно пов'язаний із соціальним статусом юнаків та дівчат, з їх положенням у колективі групи, навчального закладу, тощо. В учнів юнацького віку формується самосвідомість, тобто уявлення про самого себе, самооцінка своєї зовнішності, розумових, моральних, вольових якостей та відбувається зіставлення себе з ідеалом, з'являється можливість самовиховання. Заняття у вокальному гуртку є шлях для реалізації свого потенціалу.

У старшокласників свідомо і цілеспрямовано формуються такі якості характеру, як сила волі, витримка, наполегливість, самоконтроль, обдуманість, критичність тощо. Водночас, продуктивність зусиль молоді в ранньому юнацькому віці залежить часто від настрою. Під час даного періоду декому важко переходити від неробочого стану до праці, дехто часто лінується, відволікається. Заняття співами допомагає виховати наполегливість та дисциплінованість. Як сильним мотиваційним важелем є, наприклад, бажання учнів брати участь у вокальних конкурсах.

У юнаків та дівчат в цьому віці виникає перше почуття любові, дружби, відбувається істотна перебудова емоційної сфери. Вивчення вокальних творів допомагає зрозуміти власну почуттєво-емоційну сферу.

По-друге, саме у старшому шкільному віці проявляється свідоме позитивне ставлення до навчання: продовжує удосконалюватися інтелектуальна сфера, розширюються розумові можливості юнаків та дівчат, пізнавальні інтереси становляться більш глибокими та стійкими, зростає концентрація уваги, збільшується обсяг пам'яті, формується абстрактно-логічне мислення. В учнів старшого шкільного віку з'являється вміння самостійно розбиратися в складних питаннях: формування власного світогляду як цілісної системи поглядів, знань, переконань, своєї життєвої філософії; створення власних теорій життя; любові; політики тощо.

По-третє, старший шкільний вік відзначається прагненням до самоствердження своєї незалежності, оригінальності, зневагою до порад старших; прагнення до самоврядування, потреба осмислити все навколишнє. Для юності характерна вікова інтровертованість, коли самотність дає можливість реалізувати здібності (музичні, художні, літературні, технічні, тощо). Отже, головною ознакою періоду ранньої юності є потреба знайти внутрішню позицію дорослої людини, придбати певний ступінь психологічної зрілості, обрати професію, усвідомити себе членом суспільства, виробити світогляд, вибрати свій життєвий шлях. Все це дає можливість у цей віковий період здійснювати пошуки сенсу життя.

Вчені (Є. Калініна, О. Юрко, Ю. Юцевич) наголошують, що юнацький є післямутаційним, який охоплює час післямутаційного розвитку співацького голосу до дорослого стану, приблизно не менше двох-трьох років. Водночас у деяких учнів старшого шкільного віку в цей період ще можуть зберігатися залишкові явища мутації (неповний діапазон, фальцетне звучання головного регістру у дівчат, недостатньо сформовані верхні або нижні ноти, нерівність звучання протягом усього голосу та інше). Голоси юнаків та дівчат, пройшовши перелом, але продовжують ще формуватися.

Юнацький період характеризується поступовим збільшенням діапазону й сили співацького голосу, його тембрового збагачення. У хлопців зникають хворобливі відчуття під час співу та виявляються більш-менш чіткі типологічні ознаки голосу. Вони починають користуватися новими нижніми нотами, переходячи на спів у теситурі чоловічого голосу. Діапазон тенорів, як правило, не перевищує децими, у баритонів і басів (останніх доцільно називати «підбасками» через несформованість тембрового забарвлення), голос рідко виходить за межі октави, виявляючи тен-денцію до «зсування» вниз за діапазоном, і лише пізніше з'являються ознаки типологічного розширення – у баритонів – угору, у басів – униз [1, 48]. У дівчат у цей період залежно від типу голосу (сопрано чи альт) відбувається розширення діапазону вгору або вниз таким чином, що він досягає не менше, ніж півтори октави. Темброве забарвлення повільно набуває рис дорослого голосу, рівень високої співацької форманти зростає дуже повільно. Отже, можна зазначити, що старший шкільний вік відзначається зміцненням співацького голосу та набуттям характерних ознак повнолітньої людини (чоловіка та жінки), що сприяє подальшому успішному його розвитку.

Важливим аспектом співацького навчання є аналіз особливостей побудови та функціонування голосового апарату в учнів старшого шкільного віку. При вихованні співацького голосу важливо спиратися на знання анатомії та фізіології голосового апарату – це допоможе зрозуміти складний процес голосоутворення,

визначити порушення голосової функції і вивчити засоби їх запобігання. Спів – складаний фізіологічний процес, який поєднує у собі побудову всього голосового апарату. Голос – інструмент, яким володіти нелегко, бо це зумовлено тим, що співацький голос пов'язує роботу різних органів людського організму. Голосовий апарат – сукупність органів, які беруть участь в утворенні співацького голосу і діють взаємозв'язано й одночасно. Він складається з: ротової і носової порожнини, глотки, гортані з голосовими складками, трахеї, бронхів, легень, грудної клітки з дихальними м'язами та діафрагмою, м'язами черевної порожнини. Виходячи з того, що у старшому шкільному віці основні голосоутворювальні системи знаходяться у стані формування, це накладає певні обмеження на акустичні можливості голосу, що має бути враховано педагогом вокального гуртка.

Вокально – педагогічна робота із старшими школярами полягає у тому, що організм дитини знаходиться у процесі змін. Майже всі органи та системи у цьому віці, будуть здатні виконувати повністю свої функції та проходять тривалий шлях розвитку. Складність роботи з дитячими голосами полягає у тому, що значна частина органів, які беруть участь у голосоутворенні, позбавлені паралелізму в зростанні та розвитку власних функцій. Скоріше цей процес можна схарактеризувати як стрибкоподібний, причому зміна цих стрибків відбувається неодноразово і може набувати як інтенсивного характеру, так і послаблень.

Спостерігається диспропорція окремих органів голосового апарату, коли одні органи вже завершили свій розвиток, а інші продовжують розвиватися. Відомо, що зростання носоглотки й придаткових пазух носу в основному завершується до закінчення процесу статевого дозрівання, тобто приблизно до 14 років, а всі інші органи голосоутворення завершують зростання із закінченням періоду статевого дозрівання (до 19 років). Виняток становить лише гортань, яка продовжує зростати й далі, хоча інтенсивність її росту стає більш слабкою. Розвиток гортані відбувається паралельно з розвитком нервової системи, однак, що дуже важливо, процес цей протікає нерівномірно, а стрибкоподібно. У

цей період спостерігається найбільша рівномірність у розвитку нервової та м'язової системи, що дозволяє вчителю музики поступово ускладнювати та урізноманітнювати вокальні вправи та пісенний репертуар.

Прагнучі наслідувати дорослий спів й не маючи підготовленого звукоутворюючого апарату, достатнього досвіду та уяви про вимоги до гарного співу, старші школярі часто переходять на відкритий звук, набуваючи неправильних вокальних навичок, у результаті набуття яких псується, а нерідко й зриваються голоси. Особливо часто набуті дефекти зустрічалися у таких учнів, які, маючи гарні природні голосові дані, активно експлуатували їх, використовуючи складний для віку репертуар. І, як наслідок, це впливало на характер співу, подачу звуку тощо. Непоодинокими є випадки, коли у цей період учень прагне активно використовувати грудні звуки, що призводить до втрати головного звучання. Ю. Юцевич зазначає, що у «голосів, які нормально розвиваються, зміна регістрів, тобто перехід з грудного на головний, зазвичай має місце на нотах «сі-бемоль – сі», тоді як іноді співаки заходять далеко за межі цього природного переходу, доходючи у деяких випадках до соль, тобто до крайніх меж діапазону» [2, 17].

Важливо у вихованні співацького голосу активно використовувати знання анатомії та фізіології голосового апарату, що допоможе зрозуміти всі складні процеси. Так, носова порожнина зігріває, зволожує і очищує повітря, яке ми вдихаємо, а також, певною мірою, нейтралізує бактерії, шкідливі хімічні речовини. Зігрівання повітря відбувається завдяки великій кількості кровоносних судин. Сприяє цьому також і уповільнене проходження повітряного струменю. Зволоження відбувається за рахунок випарування слизу, що виділяється слизовою оболонкою. Великі частинки механічно затримуються біля входу в ніс волосинками, а дрібніші проходять углиб, осідають на стінках, обгортаються слизом, а потім проковзуються. Дихання носом надзвичайно корисне для охорони організму людини. Важко переоцінити значення носової порожнини і в голосоутворенні. Учень старшого шкільного віку співставляє отриману інформацію з попередньою,

помічає відмінність (або помилку) і намагається її виправити. Таким чином здійснюється координація між слухом і голосом учня. Під час цього процесу утворюються і закріплюються умовно-рефлекторні зв'язки, які при багаторазових повтореннях перетворюються в динамічні стереотипи, які лежать в основі співацьких умінь та навичок.

У процесі розвитку співацьких здібностей учнів старшого шкільного віку важлива взаємодія слухових і голосових органів, яка стає настільки тісною, що зливається в єдину функцію, на базі якої формується і співацька функція. Зв'язок між слухом і голосом двобічний: голос не може формуватися без участі слуху, але і слух також не може розвиватися без участі голосових органів. Слухове сприйняття здійснюється через діяльність органів голосового апарату. Слухаючи мову музику або спів, ми про себе (а іноді й вголос) повторюємо їх, і лише після цього їх сприймаємо. При формуванні і розвитку співацьких здібностей весь час відбувається корегування роботи органів: відмічаються зайві, закріплюються потрібні рухи. Весь цей процес неможливий без знань про те, як здійснюють роботу звукоутворюючі органи, в якому вони стані знаходяться. Численні дослідження зазначають,

SHEN JING GE
Kyiv

FEATURES OF TEENAGERS SINGERS IN MUSICAL ACTIVITIES

The article questions the singers disclosure of teenage students in the music business. And to provide general musical characteristics of adolescence, generalized singers development of high school students. Thesis there is determined a number of specific psychological and educational characteristics of students high school age. The basic approach to the singers voice of seniors.

Key words: development singers, students of adolescence, musical activities, psychological and pedagogical features.

ШЕНЬ ЦЗИНЬ ГЕ
г. Киев

ОСОБЕННОСТИ ПЕВЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ПОДРОСТКОВ В МУЗЫКАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье раскрыты вопросы певческого развития школьников подросткового возраста в музыкальной деятельности. Предоставлены общие и музыкальные характеристики подросткового возраста, обобщено певческое развитие старшеклассников. Выделен целый ряд характерных психолого-педагогических особенностей учащихся старшего школьного возраста. Определены основные подходы к развитию певческого голоса старшеклассников.

Ключевые слова: певческое развитие, школьники подросткового возраста, музыкальная деятельность, психолого-педагогические особенности.

що за наявності в учня старшого шкільного віку бажання співати, всі частини голосового апарату приходять в стан готовності до виконання цієї дії. Процес співу починається з вдиху, під час якого повітря набирається через ротову порожнину, проходить через глотку, гортань, трахею, бронхи і надходить у легені. Потім під впливом нервових сигналів (імпульсів) головного мозку голосові зв'язки змикаються і відбувається закриття голосової щілини.

У висновках доцільно зазначити, що співацька діяльність у підлітковому віці є вкрай важливою, адже вона дозволяє учню розкритися як особистості, виявити власні уподобання та відчуття, подолати складні вікові процеси. Адже розвиток співацького голосу – цілеспрямований процес, обумовлений роботою дихального голосового апарату і центральної нервової системи, що впливає на весь процес формування гармонійної особистості підлітка.

Список використаних джерел

1. Апраксина О. А. Методика музыкального воспитания в школе: учеб. пособ. для студ. пед. и-тов по спец. 2119 «Музыка и пение» / Ольга Александровна Апраксина. — М. : Просвещение, 1983. — 222, [2] с.
2. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу / Ю. Юцевич. — К, 1998. — 160 с.

Стаття надійшла до редколегії 02.12.2016